

Het recht op kunst- beoefening en culturele ontwikkeling

Ocker van Munster Bezuinigingen op lokaal georganiseerde en gefinancierde voorzieningen voor kunsteducatie bedreigen de toegankelijkheid, diversiteit en kwaliteit van het aanbod, met name voor de meer dan een miljoen jongeren die nu kunstlessen volgen. Dit terwijl de minister van OCW én lokale verkiezingsprogramma's hoog opgeven van het belang van creatieve ontwikkeling voor de 21ste eeuw en van ieders recht op culturele ontplooiing.

Uit onderzoek van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) blijkt dat 60 procent van de kinderen en jongeren in de vrije tijd aan kunst doet: 1,8 miljoen in totaal. Daarvan volgen er 1,1 miljoen les in een kunstdiscipline. Zij krijgen muziekles op de muziekschool, gaan naar ballet- of hiphoplees of leren een muziekinstrument bespelen bij de muziekvereniging. Kinderen en jongeren vormen de grootste groep die voor haar artistieke ontwikkeling gebruikmaakt van de door gemeenten gesubsidieerde kunstencentra (Wit 2014).

Zij ontwikkelen al schilderend, dansend en toneelspelend de talenten waar ze hun hele leven plezier van hebben. Ze leren kritisch na te denken, ontwikkelen sociale vaardigheden en inlevingsvermogen en ze leren samen te werken. Politici, onder aanvoering van cultuurminister Jet Bussemaker, benadrukken keer op keer het belang van creatieve

ontwikkeling voor de samenleving van de 21ste eeuw. Cultuureducatie, zowel actief als receptief, is daarin een belangrijk speerpunt. De rijksoverheid zet daarom in op verbetering van de positie van kunst en cultuur binnen het onderwijs. De concurrentie met de vele prioriteiten die op school de aandacht opeisen is echter groot.

Het is daarom evident dat voor echte creatieve ontwikkeling het buitenschoolse circuit van groot belang is. Kinderen en jongeren ontdekken dit zelf ook en maken culturele activiteiten en bijbehorende *skills* tot onderdeel van hun *lifestyle*. Met kunst bouw je aan je identiteit. Dat je op een circus-schoon zit, zet je op Facebook. Het buitenschoolse circuit, waartoe ook het overgangsgedrag tussen school en vrije tijd behoort, zoals de vele wijkmuziekscholen en schoolbandjes, is daarbij van groot belang.

Overheidssteun voor kunstencentra verdwenen

Traditioneel namen gemeenten en provincies de verantwoordelijkheid voor de voorzieningen die jongeren daarvoor nodig hebben, zoals kunstencentra, oefenruimten en toegang tot lessen bij verenigingen en particuliere aanbieders. Je zou dus denken dat deze voorzieningen worden ontzien bij de bezuinigingen op cultuur. Dat is echter niet het geval; op die voorzieningen is de afgelopen jaren fors bezuinigd. Veel kunstencentra en muziekscholen sloten reeds hun deuren, of hebben hun aanbod drastisch moeten uitdunnen. Kunstdocenten moeten hun vaste baan inwisselen voor een onzeker en veelal karig bestaan als zzp'er.

En het wordt er niet beter op. Zeker, in de verkiezingsprogramma's voor de gemeenteraadsverkiezingen werd vaak mooi en meeslepend gesproken over het belang van amateurkunst en cultuureducatie. Toch blijken steeds minder gemeenten bereid er ook daadwerkelijk verantwoordelijkheid voor te nemen. Politici en beleidsambtenaren waarschuwen dat er door de decentralisatie nog veel meer moet worden bezuinigd – en dat cultuur daarbij niet zal worden gespaard.

Zo'n veertig jaar geleden, eind jaren zeventig en begin jaren tachtig van de vorige eeuw, was de overheidsondersteuning van centra voor kunstzinnige vorming de normaalste zaak van de wereld. Uit de toen geldende rijksbijdrageregeling sociaal-culturele activiteiten kregen gemeenten geld voor de begeleidende en ondersteunende taak van het buitenschoolse onderwijs. Gemeenten konden naar eigen inzicht activiteiten op het gebied van amateuristische kunstbeoefening, kunstzinnige vorming en vormingswerk voor jongvolwassenen onder de werkingssfeer van de regeling brengen (Kleisterlee 1978, 6). Van dit rijksbeleid is niets over.¹ De rijksoverheid

heeft zich volledig teruggetrokken uit de financiering van kunstencentra.

Begin dit jaar heeft de Raad voor Cultuur advies uitgebracht over de kwetsbaarheid én het belang van lokale voorzieningen voor actieve cultuurparticipatie (Raad voor Cultuur 2014). De minister had om het advies gevraagd omdat ook zij zich zorgen maakt over de kwaliteit en de toegankelijkheid ervan. De raad onderstreepte in zijn advies de noodzaak om op lokaal niveau de kwaliteit van de voorzieningen te borgen. Daarbij dient vooral het belang van kinderen en jongeren in het oog te worden gehouden. Zij vormen de grootste groep gebruikers van deze voorzieningen en zijn dus het meest kwetsbaar voor voortgaande bezuinigingsdrift. Een en ander werd door minister Bussemaker onlangs onderschreven in haar beleidsreactie aan de Tweede Kamer (20 juni 2014). Echter: zij beschikt niet over het bestuurlijke instrumentarium om lokaal beleid daadwerkelijk te beïnvloeden.

Met het advies van de raad en de beleidsbrief van de minister is de discussie over de rol en verantwoordelijkheid van de overheid voor de buitenschoolse cultuureducatie opnieuw op scherp gesteld. Dit was al merkbaar tijdens de regiobijeenkomsten die wij organiseerden met gemeenteambtenaren en medewerkers van amateurkunstinstellingen naar aanleiding van het raadsadvies. Het debat wordt feller en meer ten principale gevoerd. Onder druk van de bezuiniging en de verharding van het politieke klimaat bezwijkt in deze sector zo'n beetje alles wat tot voor kort vanzelfsprekend was en er wordt geen verantwoordelijkheid meer genomen.

Legitimeringsvraag

Het gaat om twee vragen. De eerste is: moet de gemeentelijke overheid verantwoordelijkheid nemen voor een bepaald niveau van voorzieningen, of moeten actieve kunstbeoefening en buitenschoolse cultuureducatie worden

overgelaten aan het eigen initiatief van de burger en de markt?

Ten aanzien van deze vraag kunnen we constateren dat de verheffingsgedachte minder vanzelfsprekend is geworden. De verantwoordelijkheid wordt bij het individu gelegd. De wethouder vraagt bijvoorbeeld: ‘Waarom zouden wij als gemeente de gitaarles van uw kinderen subsidiëren? We subsidiëren de sport-schoolles toch ook niet?’ Dit soort vragen wordt al langer gesteld aan de culturele sector in het algemeen. Heel belangrijk die cultuur, maar wel zelf regelen en betalen.

Ik vind dat de legitimeringsvraag niet bij de sector hoort te liggen, maar gestoeld moet zijn op een politieke visie omtrent het belang van cultuur voor de samenleving. De politiek moet ook kiezen tussen een nieuw stadion en een verslaafdenopvang. Daar waar de markt tekortschiet is het aan de politiek om het collectieve belang te definiëren dat overheids-interventie rechtvaardigt. De vraag is of de buitenschoolse culturele vorming eenzelfde collectief belang vertegenwoordigt als het formele onderwijs.

In onze buurlanden is die vraag veelal met ‘ja’ beantwoord. Daar is de buitenschoolse vorming vaak bij wet geregeld en wordt het collectieve belang (‘Het gaat om de vorming van onze jongeren’) duidelijk onderkend. In Vlaanderen bijvoorbeeld staat de buitenschoolse cultuureducatie als onderwijszuil nog recht overeind naast het reguliere onderwijs, en wordt zij grotendeels door de landelijke overheid bekostigd. Daar bestaat een uniek systeem van deeltijdkunst-onderwijs (DKO). Het DKO richt zich op gemotiveerde leerlingen, jongeren en volwassenen die zich (op vrijwillige basis) inschrijven. De financiering van het DKO is een gedeelde verantwoordelijkheid van de lokale en regionale overheid. Jongeren betalen maximaal 60 euro per schooljaar.

Helaas is de situatie in Nederland anders.

Met de individuele gitaarles komt het goed, maar minder beoefende kunst-disciplines, samenspel in een orkest en doorgaande leerlijnen dreigen te verdwijnen

---

De verantwoordelijkheid wordt steeds meer eenzijdig bij de burger gelegd. Aan politici die vinden dat cultuureducatie een particuliere aangelegenheid is waarvoor de overheid geen verantwoordelijkheid draagt, zou de vraag gesteld moeten worden of dit niet voor het gehele onderwijsveld geldt, want waarom zou de overheid eigenlijk de rekenles van je kinderen betalen?

En dan de tweede vraag: gesubsidieerde instellingen of markt? Als de gemeente een rol neemt, moet die dan worden vervuld middels gesubsidieerde kunstcentra en verenigingen, of moet de markt dat doen, waarbij de overheid vooral de vraag stimuleert, onder andere door aanbesteding?

Als je een zeker voorzieningenniveau in stand wilt houden, wil dat nog niet zeggen dat de gesubsidieerde muziekschool moet blijven. Je kunt ook de markt het werk laten doen, en dat is nou net waar gemeenten zich op beroepen. ‘Cultuureducatie vinden wij nog

Ocker van Munster

is directeur van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA)

steeds heel belangrijk', zeggen ze, 'maar wij doen het anders; wij zorgen ervoor dat er particulier aanbod is.' Is deze stellingname niet ook heel bruikbaar om te verhullen dat je als overheid geen verantwoordelijkheid meer wilt nemen?

En dat is niet het enige. De stellingname van veel gemeenten is ook riskant; het risico op verschraving van het culturele leven, en het verdwijnen van ontwikkelingskansen voor jongeren, is groot. Want wat is de praktijk? De gesubsidieerde kunstencentra stoten het eigen aanbod deels af en vormen zich om tot facilitaire organisaties voor de nieuwe particuliere aanbieders. De markt neemt lang niet alle functies van die centra over, laat veel waardevols liggen, want vist de commercieel interessante krenten uit de pap. De markt is versnipperd en kiest de weg van de minste weerstand. De platformfunctie voor de amateurwereld, zoals het bieden van podia, ontmoetingsmogelijkheden, training en advies, neemt de markt niet over. De financiële toegankelijkheid voor kwetsbare groepen komt ook onder druk te staan. Met de individuele gitaarles komt het goed, maar minder beoefende kunstdisciplines, samenspel in een orkest en doorgaande leerlijnen dreigen te verdwijnen.

Dit lijkt inmiddels een onontkoombare ontwikkeling, waarbij ook het geforceerde tempo waarin deze zich voltrekt, veel schade aanricht. Waar ligt de oplossing?

Kunstencentrum als lokaal platform

Wat mij betreft moet er een nieuw evenwicht worden gecreëerd tussen door de overheid gesponsorde instellingen en de markt, waarbij de overheid blijft doen wat de markt niet aankan. Dat vereist goede samenwerking tussen particuliere aanbieders en gesubsidieerde instellingen, op basis van complementariteit. Ik pleit voor een kunstencentrum dat zich niet als generieke aanbieder

profileert, maar transformeert naar een platform. Een kunstencentrum dat functioneert als lokale ontmoetingsplek, dat ruimte biedt aan faciliteiten als podia, en dat op lokaal niveau functioneert als bakken voor wat er wordt aangeboden, zodat particuliere docenten en andere aanbieders ook vindbaar zijn voor de burger. Zo'n platform zal meer betekenis krijgen als er combinaties worden gezocht met andere lokale partners: bibliotheken, podia, volksuniversiteiten, kunstproductiebedrijven. Daarmee kan voor de doelgroepen, en dan vooral voor kinderen en jongeren, een integraal aanbod worden geboden dat het mogelijk maakt buitenschoolse leerlijnen te realiseren. Voorwaarde is uiteraard wel dat een dergelijk platform over voldoende financiële middelen beschikt.

Immers: de gemeentelijke overheid dient medeverantwoordelijkheid te blijven dragen voor de culturele ontwikkeling van de eigen burgers. We moeten nu niet overhaast waardevolle functies wegdoen die niet meer terugkomen. We zouden ons moeten realiseren dat het tempo waarin dingen verdwijnen, voor de samenleving behapbaar moet zijn.

Literatuur

- Kleisterlee, C. (voorz.) (1978) *Rijksbijdrageregeling sociaal-culturele activiteiten*. Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1977-1978, 15156, nr. 1. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Raad voor Cultuur (2014) *Meedoen is de kunst: advies over actieve cultuurparticipatie*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Wit, M. de (red.) (2014) *Factsheet amateurkunst 2013*. Utrecht: Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.

Noot

- 1 Met dank aan Piet Hagenaars, LKCA, 2014.